

ФІЛОСОФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ

І. АЛЕКСЄЄНКО (Запоріжжя)

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІМІГРАЦІЙНОГО НАСЕЛЕННЯ: АНАЛІЗ ДОСВІДУ

Комплекс проблем, пов'язаних з транснаціональною імміграцією в індустріально розвинені країни Заходу, знаходиться в центрі уваги сучасної політико-правової науки. Без перебільшення можна стверджувати, що транснаціональна міграція стала сутнісною характеристикою сучасного світу, що глобалізується.

Сьогодні переважна більшість міграційних потоків направлена з відсталих в економічних і/або політичних відносинах регіонів умовного «Півдня» в індустріально розвинені країни «Півночі». Масштаб імміграції в держави індустріально розвиненого світу в останні десятиліття досяг таких масштабів, що цей процес розглядається як виклик національній державі. У зв'язку із цим, ряд експертів заговорили про швидкий занепад національної держави, на зміну якій, на думку Ю. Хабермаса, повинні прийти «постнаціональні констеляції».

Проте, не дивлячись на популярність концепцій «постнаціоналізму» і «транснаціоналізму», відмову від «державоцентричної» (або «націєцентричної») парадигми, на нашу думку, є передчасною. Адже, незважаючи на виникнення після Другої світової війни численних міжнародних організацій, а також створення Європейського Союзу, пошук відповіді на імміграційні виклики відбувається саме на національному рівні, як і те, що на національному рівні ведеться пошук ефективних засобів включення іммігрантів в суспільство, що їх приймає [1, с.51].

Проте, на нашу думку, пояснювати процес інтенсифікації міграції суто об'єктивними причинами демографічної й соціально-економічної диференціації, було б не зовсім правильно. Певний внесок в інтенсифікацію міграційних процесів останнім часом роблять суб'єктивні фактори, притаманні окремим суспільствам. Йдеться про усвідомлення широкими масами населення найбідніших держав свого жалюгідного становища порівняно з жителями країн Заходу. Як зазначає Н. Римашевська, «бідного робить бідним не тільки рівень прибутків, а й усвідомлення того, що в нього немає чогось, що є в інших». Глобалізація зруйнувала ізоляцію локальних співтовариств, збільшила потік інформації про якість життя в країнах Заходу, породила заздрість і бажання «бідняків», хоча б мінімально, наблизитися до подібного рівня споживання, стимулювавши тим самим міграцію в економічно розвинені держави [2, р.534].

Міграційна політика багатьох економічно розвинених країн прагне всіляко стимулювати дисперсне розселення етнічних мігрантів, щоб забезпечити їм успішну інтеграцію на новому місці проживання. У ряді європейських держав виникла навіть ідея «гранично припустимої концентрації іммігрантів», де її спробували запровадити на практиці.

Так, у 1986 р. шість комун у Брюсселі були оголошені «заповненими» й одержали від уряду дозвіл не надавати новим іммігрантам ліцензії на проживання. В багатьох населених пунктах Франції місцеві власті встановили граничні норми концентрації іноземців – 10-15%, а мерії видали розпорядження, про умови об'єднання іммігранта зі своєю родиною, який в даному випадку повинен довести, що його житло відповідає певним стандартам [3, р.273]. У Німеччині ідея «меж» прийому мігрантів привела до такого підходу: концентрація більш як 20% іноземців від загальної кількості населення повинна ставати причиною для занепокоєння. Починаючи з 1975 р., муніципалітетам, де частка іноземців становить більше 12%, дозволялося припиняти прийом іммігрантів. У Данії існує спеціальний законодавчий акт, відповідно до якого в один під'їзд будинку не можна вселяти більше однієї іммігрантської родини [4, р.14].

Але реалізувати все це на практиці часом буває дуже важко. З одного боку, ця проблема стосується прав людини у сфері свободи вибору місця проживання, а з іншого, – заходи впливу на процес розселення етнічних меншин у суспільстві з демократичною традицією натрапляють на небажання іммігрантів розселятися дисперсно. У більшості держав подібні спроби успіхом не увінчалися. Шведська стратегія розселення біженців по всій країні, яка полягала в прагненні уряду розподілити протягом шести років понад 100 тис. вимушених мігрантів за межами трьох великих міст у пропорції три біженці на тисячу місцевих жителів, зазнала невдачі. У Великій Британії в'єтнамських біженців спочатку розподіляли по багатьох міських районах, але вони поступово перегрупувалися в найменшу кількість місць поселення [5, р.139].

Міграційна політика ряду економічно розвинених держав висуває як один з основних пріоритетів необхідність інтеграції іммігрантів у нове суспільство. В цей час у світовій практиці склалося два основних способи інтеграції – асиміляція й взаємне співіснування культур. До країн, що проводять політику асиміляції, належать Франція, Німеччина, США, Швейцарія. Політики взаємного співіснування культур дотримуються Велика Британія, Канада, Нідерланди, Бельгія, держави Скандинавії. Інтеграція мігрантів являє собою складний процес входження мігранта в суспільство, що відбувається під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів: тривалість проживання; характер розселення й чисельність іммігрантів; рівень освіти й соціально-економічне становище мігрантів; релігійна основа етнічної спільності; сприйняття мігрантів корінним населенням.

В умовах інтенсивної міграції кардинально змінюється етнічний склад населення багатьох країн і великих міст. Найбільш яскравим прикладом цього є Сполучені Штати Америки. Сьогодні тут кожен четвертий американець – латиноамериканець або «небілий». За даними Бюро перепису США, у 2000 р. близько 18% американців будинку не говорили англійською мовою, а 4% англійської мови просто не знали або володіли нею досить слабо. В 60% випадків спілкування

велоса іспанською мовою, що зв'язувалося зі зростанням імміграції з країн Латинської Америки. Якщо нинішні тенденції у сфері міграції й природного руху зберуться, то до 2020 р. латиноамериканське й «небіле» населення збільшиться до 115 млн. осіб (близько 35% населення), тоді як біле населення майже не зросте. До 2056 р. «небіле» населення становитиме близько 50% населення США. У етнічній структурі населення Нью-Йорка частка білого населення зменшиться з 45% до 29%, афроамериканців – з 27% до 25%, а вихідців з азійських держав, навпаки, збільшиться з 10% до 20%, метисів і представників інших рас – з 18% до 26% [6, с.53].

Подібні процеси відбуваються і в Європі. Офіційно в країнах ЄС проживають 18,4 млн. іммігрантів, або всього близько 5% населення. Але, якщо брати до уваги нелегальних іммігрантів і натуралізованих іноземців, то ця цифра буде більшою – принаймні, на 40 – 60%, тобто приблизно на 25 – 29 млн. осіб. Частка білого населення в Лондоні зменшиться з 72% до 45, африканців – з 11 до 9, водночас частка вихідців з Південної Азії збільшиться з 10 до 26, китайців – з 3 до 6, метисів – з 4 до 14% [7, с.67].

Потрібно визнати, що зміна етнічного складу населення великих міст і держав – це незворотна тенденція глобалізації світової економіки. І навіть якщо гіпотетично припустити, що в якийсь момент міжнародна міграція населення припиниться, то це зовсім не зупинить процес трансформації етнічної структури населення, оскільки показники природного руху різних рас й етнічних груп відрізняються на порядок. За наявними даними, в США середньорічні темпи природного приросту населення у 1980-х роках становили лише 4 промілле, афроамериканців – 13 промілле, латиноамериканців – 18 промілле, а вихідців з азійських країн – близько 19 промілле в природному прирості. Але з урахуванням показника міграційного приросту розрив зросте серед всіх рас, крім білої [8, с.30].

Інтеграція іммігрантів у суспільство – процес двосторонній, пов'язаний не тільки з входженням й «притиранням» мігрантів до корінного населення, а й з проблемами «звикання» місцевих жителів до мігрантів. Зміна етнічного складу у відносно короткий термін звичайно приводить до зростання міжетнічних проблем. Найчастіше «мігранти сприймаються як небезпечний елемент ламання сформованої етносоціальної однобічності й структурованості, в їхній поведінці вбачають неповагу до норм і традицій тієї культури, в яку вони потрапили, зневагу до сформованих у цьому середовищі цінностей».

За таких умов не виключається, що на тлі триваючої зміни етнічного складу населення навіть конфлікти, викликані нерасовими причинами, швидше підсилюватимуться й ускладнюватимуться міжрасовою напруженістю. Так, у США диспропорція за віком набуде у XXI ст. яскраво вираженого расового характеру: більшість пенсіонерів будуть білими, тоді як більшість працюючих – кольоровими, що зумовить конфлікти в пенсійно-трудовай сфері. Так, прийнятий у декількох штатах країни закон про визнання англійської мови державною, іспаномовні іммігранти вважають дискримінаційним, називаючи його «обмежувальною реакцією на зростаюче латиноамериканське суспільство».

Очевидно, в умовах етнічної міксачії населення стратегію міграційної політики потрібно переглянути. Реалізована в цей час в економічно розвинених країнах міграційна політика, з одного боку, спрямована на обмеження міграційних потоків з бідних держав на основі різних критеріїв (освітніх, соціальних, географічних, етнічних), а з іншого – вона намагається привести етнокультурне різноманіття іммігрантів до загального знаменника (ідея «плавильного котла» або асиміляції).

Однак, як видно з наведених прикладів, навіть найнадійніші й ідеальні «плавильні котли» дають тріщини – вони нездатні переплавити таке етнічне різноманіття до повністю однорідної маси і в них все частіше відбуваються міжрасові й міжетнічні конфлікти. Причому втілення ідеї розширення традиційних (європейських) для розвинених країн цінностей (на якому наполягають деякі вчені, наприклад, американець Т. Бендер) за рахунок включення в них «небілих» і «нехристиянських» культур, швидше, не зможе остаточно розв'язати існуючі суперечності.

Стратегічним напрямом міграційної політики повинні стати економічні важелі обмеження міграції – інвестиції в економіку держав, що розвиваються і стимулюють потоки мігрантів. Сьогодні гостро назріла необхідність скоротити прірву в економічному розвитку між багатю Північчю й бідним Півднем. Певний досвід щодо цього накопичений Францією, що намагається інвестувати кошти в економіку й надати соціальної спрямованості діяльності французьких корпорацій у своїх колишніх колоніях Західної Африки, Океанії й Латинської Америки. Так, французький уряд виділяє дотацію розміром 151 млн. євро на рік на «всеосяжний економічний розвиток» тільки одній своїй заморській території – Французькій Полінезії [8, с.29].

Дедалі більш очевидним стає й те, що для стримування лавиноподібного міграційного потоку заборонних мір на кордонах вже недостатньо. Потрібно створювати умови для розвитку бідних країн і регіонів – основних постачальників мігрантів: вкладати кошти в освіту, планування родини, нові медичні й інформаційні технології. Це допоможе підвищити тут життєві стандарти й рівень суспільного оптимізму, а також знизити зовнішню міграційну мобільність населення.

На думку Дж. Салта, міграційна політика в сучасних умовах повинна бути переорієнтована з мігрантів і приватних (індивідуальних) причин, що спонукають їх до міграції, на корпоративні інтереси, «що смикають за нитки» і керують міграційними потоками [9, с.28].

Поширення комерційної індустрії міграції, яка включає різноманітні міграційні послуги, починаючи від допомоги в одержанні візи і в пошуку роботи до незаконної контрабанди й торгівлі людьми, є відповіддю на суперечності періоду глобалізації, що почався на планеті, й одночасно стало викликом існуючому міграційному режиму.

Зрозуміло, що боротьба з нелегальною імміграцією також повинна бути переведена в нове концептуальне поле. Необхідне об'єднання зусиль багатьох держав з метою припинення організованої злочинності й тероризму, інших нелегітимних структур, що порушують суспільну безпеку.

Ці міри повинні вживатися на тлі об'єднання зусиль усіх країн (як приймаючих, так і віддаючих мігрантів) у боротьбі з нелегальною імміграцією, що в цей час досить активно обговорюється в Європі. Керівництво ЄС вважає, що з метою стабілізації суспільства й відсікання електорату від ультраправих політиків і маргіналів необхідно скоординувати зусилля держав у боротьбі з нелегальною імміграцією. У зв'язку з цим новий «подих» у розвинених країнах знаходить ідея формування позитивного образу легальних іммігрантів і толерантного до них ставлення. Так, влада Шотландії, всерйоз

стурбована поширенням расистських поглядів серед населення, виділила близько 1 млн. фунтів стерлінгів на проведення акції «Одна Шотландія – багато культур», яка повинна «підвищити статус іммігрантів у суспільстві. Плакати, що висіли протягом місяця на вулицях міст, і рекламні ролики, що демонструвалися на місцевих телеканалах, стверджували, що Шотландія повинна стати «різнобарвною й мультикультурною».

Потрібно визнати, що сучасна ситуація у світовому масштабі покладає відповідальність за безпеку на економічно розвинені держави – це є своєрідна плата за ту прірву, яка виникла в результаті нерівномірного розвитку і їхнього різкого відриву від найбідніших країн протягом останніх десятиліть.

Таким чином, переважним напрямом міжконтинентальних міграційних потоків в умовах глобалізації стала міграція з держав «бідного» Півдня в країни «багатої» Півночі. Виникнення таких міграцій пов'язане з об'єктивною соціально-економічною й демографічною диспропорцією між цими регіонами світової економіки. В обхід офіційних бар'єрів, що зводяться на шляху міграційних потоків урядами економічно розвинених держав світу, виникають найрізноманітніші форми нелегальної міграції, що контролюється різними нелегітимними структурами і втягує дедалі більше населення. Розвиток подій останнього часу свідчить, що система простого виключення населення «бідного» Півдня й заборони міграції із країн, що розвиваються, непродуктивна. Потрібний перегляд всієї соціально-економічної політики й стратегії розвитку в глобальному світі – економічно розвинені держави не повинні ігнорувати бідність, економічну відсталість та інші проблеми країн третього світу.

1. Сапего Г.П. Иммигранты в Западной Европе / Г.П. Сапего // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 9. – С.50-58.
2. Brubaker R. Citizenship and Nationhood in France and Germany / R. Brubaker. – Cambridge: Harvard University Press, 1992; Brubaker, R. The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and Its Sequels in France, Germany, and the United States / R. Brubaker // Ethnic and Racial Studies. – July 2001. – Vol. 24, № 4. – P. 531-548.
3. Castles S. Ethnicity and Globalization / S. Castles. – London: SAGE Publications Ltd., 2000; Castles, S. International migration at the beginning of the twenty-first century: global trends and issues / S. Castles // International Social Science Journal. – 2000. – № 165. – P. 269-281.
4. Rex J. Multiculturalism and Political Integration in Modern Nation-States – Thematic Introduction / J. Rex, G. Singh / Singh // International Journal on Multicultural Societies. – 2003. – Vol. 5, № 1. – P. 3-19.
5. Soysal Y. Citizenship and Identity: Living in Diasporas in Postwar Europe? / Y. Soysal // The Postnational Self: Belonging and Identity / ed. by U. Hedetoft and M. Hjort. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 2003. – P. 137-151.
6. Глуценко Г. Транснационализм мигрантов и перспективы глобального развития / Г. Глуценко // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 12. – С. 50-57.
7. Иноземцев В.Л. Иммиграция: новая проблема нового столетия / В.Л. Иноземцев // Социс. – 2003. – № 4. – С. 64-72.
8. Цапенко И. От иммиграционного контроля к управлению миграционными процессами / И. Цапенко // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 10. – С. 23-33.
9. Цапенко И. Роль иммиграции в экономике развитых стран / И. Цапенко // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 5. – С. 27-39.

SUMMARY

Alekseenko I. SOCIAL-POLITICAL REPRESENTATION OF IMMIGRATIONAL POPULATION: ANALYSES OF EXPERIENCE

The article is dedicated to study theoretical and practical aspect of the transformational structure of migration flow of human resource and its ukrainian components under influence of the globalization processes of world economy. It considers the modern theoretical approaches to study the structure of migration flows, revealed factors and trends, that determine the transformational process. The social and economic consequences to international migration of human resources are investigated in this work, also the role of migrants in the system of economic development factors are determined in conditions of globalization.